

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Oryantalist Düşüncede Hakikat-i Muhammediye Algısı

-Ignaz Goldziher ve Annemarie Schimmel Örneği-

The Perception of the Truth al-Muhammadiyah
In Orientalist Thought

-Ignaz Goldziher and Annemarie Schimmel Example-

Yazar / Author

Soner AKPINAR

KSÜ İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş / TÜRKİYE

soner.akpinar78@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-6157-1630>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 05/11/2018

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 21/12/2018

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2018

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Temmuz-Aralık / July-December

Yıl/Year: 16 **Sayı/Issue:** 32 **Sayfa /Page:** 279-309

Atıf/Citation: Akpınar, Soner. "Oryantalist Düşüncede Hakikat-i Muhammediye Algısı-Ignaz Goldziher ve Annemarie Schimmel Örneği-". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (Aralık 2018): 279-309

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

**Oryantalist Düşüncede Hakikat-i Muhammediye Algısı
-Ignaz Goldziher ve Annemarie Schimmel Örneği-**

Özet

Oryantalist çalışmalar kapsamında birçok araştırma, Hz. Muhammed'in hayatının farklı yönlerini konu edinmiştir. Tasavvufçular tarafından İslam terminolojisine yerleştirilmiş Hakikat-i Muhammediye nazariyesi bunlardan biridir. Nazariyede Peygamber'in nûru bir öz, tüm mahlûkatın kaynağı, ilâhi nûrun tecellisi olarak görülmüştür. Araştırmalarda, nazariyenin nübüvvet inancına olan etkisi, Muhammed'in peygamberlik yönü ve rolüyle birlikte değerlendirilmiştir. Tasavvufçular ile oryantalistlerin nazariyeye yönelik çalışmalarında nazariyenin tanımı ve anlamı, nedeni ve çıkış zamanı, kaynağı üzerinde durdukları görülmektedir. Oryantalistlerin konu hakkındaki akademik yorumları, İslam araştırmacıları tarafından hazırlanmış akademik çalışmalarda yüzeysel olarak ele alınmıştır. Bu nedenle İslam dünyasında oryantalistlerin uzmanlık alanlarına göre teoriye yaklaşımlarını konu edinecek detaylı ve bağımsız çalışmalara ihtiyaç vardır. Hakikat-i Muhammediye nazariyesini doğrudan veya dolaylı ele alan çok sayıda oryantalist olmasına rağmen bu makalede, yetkin olduğu alan dâhilinde konuyu araştıran; Hadis araştırmalarıyla öne çıkan Ignaz Goldziher ile 'Tasavvufi Muhammed' algısı üzerinde çalışan Annemarie Schimmel'in nazariyeye yaklaşımları konu edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Oryantalist, Teori, Nûr, Uzmanlık, Muhammed, Ignaz Goldziher, Annemarie Schimmel vb.

**The Perception of the Truth al-Muḥammadiyya
In Orientalist Thought**

-Ignaz Goldziher and Annemarie Schimmel Example-

Absract

Many researches in the context of Orientalist studies have been devoted to different aspects of Muḥammad's life. One of this studies is the theory of truth al- Muḥammadiyya, which is placed in Islamic terminology by followers of Islamic mysticism. In theory, the light (nūr) of the Prophet is seen as a self, the source of all creatures, and the manifestation of divine light. In the studies, the effect of the theory on prophethood was evaluated together with prophet Muḥammad's prophetic aspect and role. It is observed that Islamic mysticisms and orientalists focus on the definition and the sense of the theory as well as its origin and its source. Academic interpretations of the theory of the orientalists are superficial in academic studies prepared by Islamic researchers. Therefore, in the Islamic world it is necessary to conduct detailed and independent studies, on the approaches of different orientalists to this theory taking into account their expertise. Although many orientalists refer directly or indirectly to the theory of truth al-Muḥammadiyya, in this article we examine the approaches to this theory of Ignaz Goldziher recognized by his hadith studies but also the approach of Annemarie Schimmel who worked on the perception of "Sufism Muhammad".

Keywords: Orientalist, theory, nūr, expertise, Muḥammad, Ignaz Goldziher, Annemarie Schimmel etc.

1. GİRİŞ

Hakikat-i Muhammediyye, Hz. Muhammed'in manevi şahsiyetini ifade etmek için kullanılan tasavvuf terimidir. Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi, Nūr-ı Muhammedî nazariyesi olarak da adlandırılmaktadır. Mutasavvıflara göre nūr, Zâhir ismi ile tecelliye

denir ve dünya suretinde görülen vücuttur.¹ Terim olarak Nûr-ı Muhammedî, Hz. Muhammed'e mahsus nûr veya peygamberlik nûru demektir ve bu görüşe göre Hz. Muhammed her kemâlin başlangıcı, her güzel hasletin menşeidir. Zâhiren ve bâtinen bütün faziletlerde ve kemâlatta onun önceliği vardır.² Bu nazariyeye göre Allah, varlık adına her ne varsa yaratmadan önce ilk defa Hz. Muhammed'in ruhunu yaratmış, daha sonra yarattığı tüm mahlûkatı sırf Hz. Muhammed'in yüzü suyu hürmetine yaratmıştır. Kısacası âlemde her ne varsa yaratılma sebebi Hz. Muhammed'in manevi şahsına bağlanmıştır.

İslam dünyasında, Hz. Peygamber'in Allah'ın nûrundan yaratıldığı görüşünü ilk ele alan kişinin, İşârî tefsircilerinden birisi olan Selh b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896) olduğu belirtilmektedir.³ Daha sonra onu takip edenler bu görüşü geliştirmişlerdir. Hakikat-i Muhammediye nazariyesi, Muhyiddîn b. Arabî (ö. 638/1240) tarafından 'Vahdet-i vücûd' görüşü bağlamında geliştirilerek sistemli bir hale sokulmuştur. İbnü'l-Arabî, Allah-âlem ilişkisini açıklamak üzere varlık mertebeli bir nazariye geliştirmiştir.⁴ Gölpınarlı, Hakikat-i Muhammediye görüşüyle 'Vahdet-i vücûd' görüşünün birbiriyle doğrudan alakalı olduğunu ortaya koymuştur. Vahdet-i vücûd görüşüne göre yaratılmış ilk varlık, Hz. Muhammedin ruhudur ve görünen- görünmeyen âlemde her ne varsa kaynağını bu ruhtan almaktadır.⁵ Bu nedenle İbnü'l-Arabî nazariyeyi, "O, bu insan nevi içinde varlığın en mükemmel örneğidir. Bunun içindir ki iş onunla başladı ve onunla sona erdi. Âdem henüz su ile toprak arasında iken

¹ Mehmet Zeki Pakalın, "Nur", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971) 2: 706.

² Mehmet Demirci, "Nûr-i Muhammedî", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* I (1983): 239.

³ Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15: 179; Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 114.

⁴ Hüsameddin Erdoğan, *Panteizm ve Vahdet-i Vücûd Mukayesesi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 48.

⁵ Abdalbaki Gölpınarlı, "Hakikat-i Muhammediye", *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: MEB Yayınları, 1970), 18: 327.

o nebi idi. Sonra unsur haline çıkması ile nebilerin sonuncusu oldu” şeklinde izah etmiştir.⁶

Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin tasavvuf ekolüne ne zaman girdiği ve bu nazariyenin kaynağında yabancı unsur bulunup bulunmadığı konusu, oryantalistler ile İslam âlimleri arasında dâima tartışma konusu olmuştur ve her iki taraf kendi iddialarını ispat etmeye çalışmıştır. Benzer bir tartışma, daha çok tasavvufi ekolde dile getirilen bu nazariyenin İslam’ın ana kaynakları olan Kurân ve Sünnette var olup olmadığı hususunda, bu görüşün varlığını delillendirmeye çalışan âlimler ile bu görüşün olmadığını savunan âlimler arasında yaşanmıştır ve yaşamaya da devam etmektedir. Bu makale kapsamında, oryantalistlerin Hakikat-i Muhammediyye nazariyesine yaklaşımları konu edinilmiştir. Mevzunun kapsamlı bir araştırma gerektirmesi nedeniyle makale kapsamında sadece uzmanlık alanları doğrultusunda İslam ve Hz. Muhammed hakkında yaptığı çalışmalarla kendisinden bahsettirmeyi başarmış, oryantalistler; Ignaz Goldziher ile Annemarie Schimmel’in, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesine yönelik değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Oryantalistlerin tasavvufa konu olmuş Hakikat-i Muhammediyye nazariyesine yaklaşımlarını anlamak, onların tasavvufa bakışlarını ortaya koymakla mümkündür. Tasavvufi düşünceyi İslam’ın ahlâki ilkelerinin sistemleştirilmiş hali kabul eden oryantalistlerin İslam’a ve peygamberi Hz. Muhammed’e bakış açısı ile tasavvufa bakış açısı arasında hiçbir fark yoktur. Oryantalistlerin tasavvufa yaklaşımlarını araştıran Derin’e göre, onların tasavvuf konusunda vurguladıkları asıl konu, tasavvufun İslamiyet’le gerçekte bir ilgisinin olmadığı ve tasavvufun tamamen İslam dışı kaynaklardan beslendiği iddiasıdır.⁷

⁶ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, trc. Nuri Genç Osman (İstanbul: Ataç Yayınları, 2016), 399.

⁷ Süleyman Derin, “Müsteşriklerin Tasavvufa Bakış Açısı ve Bu Sahada Yaptıkları Araştırmalar”, *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batıda İslam Çalışmaları*

Tasavvufa kaynak arama isnâdı hususunda, Batıda tasavvufun kaynağını yabancı kültürde arama kaygısı daha çok oryantalistlerin gayretiyle ortaya çıkmıştır. Onlar, tasavvufa İslam dışı birtakım kaynaklar izâfe etme yoluna gitmişler, bu aşamada bazı gerçekleri göz ardı etmişlerdir. Oryantalistler tarafından tasavvuf alanında yapılmış çalışmaların büyük bir kısmı, tasavvufu diğer cemiyet ve dinlerin ortaya koyduğu görüşünü savunmak amacıyla kaleme alınmıştır.⁸ Tasavvufun kaynağı konusunda çalışma yapan oryantalistler, tasavvufun kaynağında tamamen İslam dışı unsurların bulunduğunu iddiâ edenler ile tasavvufun kaynağında yabancı unsur bulunmakla birlikte anlamsal mahiyette tasavvufun İslam kaynaklı olduğunu iddia edenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Örneğin Browne, Macdonald, Nicholson gibi bazı oryantalistler, tasavvufun kaynağında önce yabancı etkilerin varlığından söz etmiş ama sonradan mistik düşüncenin İslam kültüründe zaten var olduğu görüşünü benimsemiştir. Wensinck, Tholuck, Renan gibi bazı oryantalistler ise tasavvufun kaynağında tamamen yabancı unsurların bulunduğunu kabul etmiştir.⁹ Her hâlükârda oryantalistlerin neredeyse tamamı tasavvufun kaynağında yabancı unsurların bulunduğu hususunda aynı görüşü paylaşmaktadır.

Oryantalistlerin tasavvufa yabancı kaynak tayin etme uğraşları esnasında, bilimsel, objektif ve akılcı olduklarını söylemek oldukça güçtür. Tarafsız kalanlar bir yana bırakıldığında, bunların sayısı oldukça azdır, oryantalistler uzmanlık alanlarına göre tasavvufun kökenini; Acem, Hint, Yeni Eflâtunculuk ve Hristiyanlık ve Yahudilik gibi birbirinden farklı kaynaklar olarak görmüşlerdir.¹⁰

Sempozyumu Bildirileri (Adapazarı: 12 Mayıs 2002), (DİB Yayınları: Ankara, 2003), 2: 33,54-55.

⁸ Ahmet Suphi Furat, "Giriş", *Tasavvufa Giriş: Varlık ve İnsan*, Yaşar Nuri Öztürk (İstanbul: Serbest Basım, 1978), 29.

⁹ Zafer Erginli, "Oryantalizm ile Mistisizm Arasında Batı Dünyasında Tasavvufa Bakış Biçimleri Üzerine", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2018): 7-10.

¹⁰ Mehmet Sami Sayar, *Tasavvufta Gayri İslami ve Gayri Sünni Kaynak Arama*

İslam dünyasına bakıldığında, Ebû Hâmid el-Gazâli (ö. 505/1111), Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn İbn Teymiyye (ö.728/1328), Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 297/1200) gibi bazı âlimler, tasavvufun kaynağında yabancı unsurların bulunduğunu, bu unsurların mutasavvıfların görüşlerine tesir ettiğini söylemişlerdir. Bu nedenle onlar, tasavvufçular tarafından ifade edilen İslam'la ters düşen görüşler ile yapılmış uygulamaları eleştirmişlerdir. Selh b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896), Abdukâdir el-Cîlî (ö. 561/1166), Hüseyin b. Mansûr el-Hallâc (ö. 329/922) gibi bazı âlimler tasavvufun kaynağının Kur'an ve Sünnete dayandığını, dolayısıyla tasavvufun kaynağında yabancı unsur bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Netice itibariyle Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin kaynağını araştıran oryantalistlerin ekseriyeti, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin kaynağını, tıpkı tasavvufun kaynağında olduğu gibi Hristiyan ve Yahudi tesirine, Yunan Felsefesine, Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik fikirler gibi yabancı kültürlerin etkisine bağlamaktadır. Onlar, bu görüşün hicrî üçüncü asırda ortaya çıktığını ve daha sonra özellikle tasavvufçu sûfiler tarafından kabul gördüğünü ileri sürmektedir.¹¹

2. Ignaz Goldizher'in Hakikat-i Muhammediyye Nazariyesine Yaklaşımı

Oryantalist bakış açısıyla Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi çerçevesinde görüşlerine yer vereceğimiz ilk müsteşrik, Yahudi asıllı Macar şarkiyatçı Ignaz Goldziher'dir. Goldziher İslam'ın ana kaynaklarından Hadis üzerinde yaptığı çalışmalarla ön plana çıkmış, batıda ve doğuda birçok araştırmacı tarafından bu alanda otorite kabul edilmiştir. Hadis literatürü üzerinde uzman olan Goldziher'in Hakikat-i Muhammediyye hakkındaki görüşleri, bu nazariyeye kaynak olarak gösterilen Hadis literatürü üzerinden şekillenmiştir. Goldziher'e göre şayet Hakikat-i Muhammediyye nazariyesini

Çalışmaları (Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005), 22-23.
¹¹ Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 121.

şekillendirmek amacıyla kullanılan mevcut hadisler detaylı olarak incelenecek olursa, müsteşrikler tarafından yabancı unsurlar olarak gösterilen Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik eğilimin, bu hadisler içinde zaten var olduğu görülecektir. Bununla birlikte Goldziher, İslam âlimlerinin o tipik her şeyi İslam'a mal etme anlayışı bir tarafa bıraktığında, özü itibariyle İslam'a ait olmayan çoğu zaman sonra gelenler tarafından uydurulmuş ve Hz. Muhammed'e izâfe edilmiş birçok hadisin bu konu etrafında, Peygamber'in sözleri şeklinde uyarlandığını ve bu konuyla ilgilenen çevreler tarafından Hadis literatürüne alıntı yapılarak yerleştirildiğini ifade etmektedir. Goldziher, Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik düşünceyi İslam'a ilk uyarlayanların tasavvufçu sûfiler olduğunu belirtir. Ona göre sûfiler, tasavvufî dîni doktrini meşrulaştırmak için sonradan çok sayıda hadis uydurmuştur. Bununla birlikte tasavvufa ait söz konusu malzemenin tamamını sıfırdan uydurulduğunu söylemek mümkün değildir. Sûfiler, bu malzemenin bir kısmını hazır olarak bulmuş ve bunları kendi görüşlerine dayanak olarak kullanmışlardır. Sûfiler dışında İhvân-ı Safâ gibi din felsefecileri, felsefî ve teolojik sorunlara ilişkin kendi görüşlerini yansıtan hadisler uydurmuştur. Yeni Eflâtunculuğun fikirlerini toplumsal ve siyasal yaşama taşıyanlar ise Şiîliğin bir kolu olan İsmailîler olmuştur. Kısacası sûfiler, İhvân-ı Safâ felsefecileri ve İsmailîler, Peygamber'i Yeni Eflâtuncu ve Gnostik fikirlerin âdetâ tercümânı olarak takdim etmiş ve bu konuda büyük bir hadis külliyâtı meydana getirmişlerdir.¹²

Hakikat-i Muhammediye nazariyesi yabancı bir unsur olarak tasavvufta yer edinmiş, sonradan Sünniliğin nübüvvet anlayışına eklenmiş ve zamanla özümsemiştir. Goldziher, Sünniliğin nübüvvet tasavvuruna sonradan eklenen Hakikat-i Muhammediye nazariyesinin, öğretî mâhiyetinde Gnostik ve mistik ekollerin öğretisi olarak karşımıza çıkmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu görüş son derece güvenilir Sünnî çevrelerde yaygın birtakım hadislerle

¹² Ignaz Goldziher, "Hadis'te Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik Unsurlar", trc. Ömer Özsoy, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (1997): 405-406.

kendini göstermektedir. Goldziher'e göre Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi ile ilgili Hz. Muhammed'den nakledildiği kabul edilen hadislerde, söz konusu bu anlayış Hz. Peygamberin sahip olduğu bir kanaat olarak sunulmuştur.¹³

Bu konuda Hz. Muhammed'e izafe edilen "*Küntü nebiyyen ve Âdemu beyne't-tîni ve'l-mâ'i: Âdem çamur ile su arasında iken ben peygamberdim*"¹⁴ hadisini örnek olarak veren Goldziher, hadisin bir başka versiyonunun kaynaklarda şu şekilde nakledildiğini belirtir: Buna göre Hz. Muhammed, "*Daha ne Âdem, ne de (Âdem'in yaratıldığı) çamur ve su var iken ben peygamberdim*"¹⁵ demiştir. Goldziher, bu görüşün ifade edildiği hadisleri kesinlikle reddeden katı hadis tenkitçiliğinin kendi biçimsel ölçütlerinden geçmiş aynı görüşü ifade eden başka hadisleri ister istemez kabul ettiklerini ifade etmiş, onların çelişkili açıklamalarına eğilmiştir. Örneğin katı hadis tenkitçiliği Tirmizî'nin hadis mecmuasında "*hadîsun hasenun sahîhun ğarîbun*" değerlendirmesiyle birlikte yer verdiği bir başka hadiste bu teoriyi kabul ederken, Ebû Hureyre'den nakledilen söz konusu şu hadise yer vermektedir. Hadiste, Hz. Muhammed'e peygamberliğinin kendisine ne zaman verildiğinin sorulması üzerine O, şu cevabı vermiştir: "*ve Âdemu beyne'r-rûhi ve'l-cesed: Âdem henüz ruh ile beden arasında iken.*"¹⁶ Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi yer veren ve genelde katı hadis tenkitçilerinin üzerinde mutabık olduğu başka bir metin tarihçi İb'n Sa'd'ın et-Tabakâtü'l-Kebîr adlı eserinde 'İrbâd b. Sâriye' maddesi altında geçmektedir. Bu metinde Hz. Muhammed, "*İnnî 'abdullah' ve hâtemü'n-nebiyyîne ve Âdemu lemüncedilûn fî tînetihi: Âdem henüz çamur halinde (insan biçimini almamış halde) iken ben Allah'ın kulu ve Peygamberlerin mührü idim.*

¹³ Goldziher, Hadis'te Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik Unsurlar, 409.

¹⁴ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmet Muhammed Şâkir v. dğr. (Beyrut: Dâr-ı İhyâi't- Turâsi'l-Arâbi, 1975), 1: 585.

¹⁵ İsmail b. Muhammed el-Cerrahi Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlû'l-İlbâs anmâ İštehera mine'l- Ahâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*. thk. Yusuf b. Mahmûd el-Hac Ahmed (Dimeşk:Mektebetü İlmî'l-Hadis, 1988), 2: 129.

¹⁶ et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, (Menâkıb), 1: 3613.

İbrâhim babamın duâsı, İsâ'nın beni müjdelemesi ve annemin gördüğü rüya ile bunu size haber verebilirim"¹⁷ buyurduğu hadistir.

Sünnî nübüvvet anlayışı ile Şîî nübüvvet anlayışının nazariyeye yaklaşımını ele alan Goldziher, Şiîliğin nazariyenin kaynağı olarak gösterilen ve ilk yaratılan Muhammed'in nûrundan bahseden hadisleri, 'İmâmet' anlayışıyla ilişkilendirerek kullandığını ifade etmiştir. Ona göre nazariye kapsamında ezeli Hz. Muhammed'in nûruna Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in bulunduğu ehl-i beyti ekleyen Şîî geleneğe mensup âlimler, bu beş kişiyi yâni Peygamber ve ehl-i beytini, bu görüş yoluyla kutsayarak onlara seçilmişlik gömleğini giydirmiş ve kendi imâmet anlayışlarını bu nazariye kapsamında sistemleştirmeye çalışmışlardır. Goldziher, Şîî İmâmet anlayışındaki bu tesirin sadece Şiîlerin yaşadığı İran coğrafyasındaki İran kültürünün etkisiyle meydana gelmediğini belirtmiş, Yahudiliğin bu hususta etkili olduğunu iddia etmiştir. Örneğin Şîî İmâmet anlayışında Hz. Peygamber'in ve ehli beytinin Âdem'in beline konularak arşa yansıyan görüntüsünü Goldziher, Yahudilikte Hz. Yâkub'un arşa yansıyan görüntüsüne benzetmiş ve bu durumu, Talmud'da zikredilen bir agadik (agadisch) efsanesinde, "*Semâvi arşın üst kısmında bulunan insan sûreti Hz. Yâkub'un arşa yansımış şeklidir. Göğün merdiveni üzerinde inip çıkan melekler, uyuyan yolcuların simalarındaki o ilk örneği tanılar*" ayetiyle açıklamıştır. Ona göre Yahudi inancındaki İsrâiloğulları'nın ilk atasının suretinin arşa yansıdığı şeklindeki eski geleneğin öğretileri, Şîî imamların ilk atalarının suretinin aynı yüce makama yansıdığı düşüncesi için bir model görevi görmüştür.¹⁸

İslam dünyasında Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi, Nûr-ı Muhammedî nazariyesi olarak bilinmekte ve birbiri yerine kullanılmaktadır. Goldziher, tanım ve içerik olarak bir görülen ama

¹⁷ İbn Sa'd Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimi el-Basrî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr, -Rasûlullah'ın Kutlu Sîreti*, trc. Adnan Demircan-Musa Kazım Yılmaz (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), 1: 136.

¹⁸ Goldziher, *Hadis'te Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik Unsurlar*, 411.

farklı adlandırılan bu nazariyeyi iki ayrı görüş olarak kabul etmiştir. Goldziher Nûr-ı Muhammedî nazariyesi ile Hakikat-i Muhammediyye nazariyesini birbirinden ayırmakla birlikte bu iki nazariyenin birbirinden tamamen ayrı iki nazariye gibi düşünülmemeyeceğini ifade etmektedir. Ona göre miras yoluyla nesilden nesile geçtiğine inanılan Hz. Muhammed'in nûru, İslam dünyasında dile getirildiği gibi kendisinden ışık saçan ve dünyayı aydınlatan nûr anlamına gelmemektedir. Nûr-ı Muhammedî anlayışında üzerinde durulması gereken asıl konu, onun peygamberlik karakterinin yüceltilmesiyle ortaya çıkan, ondan maddi anlamda nûrânî bir özün çıktığına olan inançtır. Bu nûr başlangıçta Hz. Âdem'in alnında iken, daha sonra nesiller boyu ilâhi vahyin taşıyıcılarına geçmiş ve en sonunda Peygamber'in soy olarak bağlandığı ataları tarafından taşınarak Hz. Muhammed'in şahsında görünmüştür. Bu nedenle ilk olarak yaratılan Hz. Muhammed'in nûru, yeryüzüne gelen bütün Peygamberler aracılığı ile taşınarak Hz. Muhammed'e kadar ulaşmıştır. Muhammed'in nûru ilk olarak yaratıldığı için daha sonra yaratılan bütün Peygamberler ve hatta diğer tüm varlıklar, Hz. Muhammed'i beden görmedikleri halde onun varlığının bilgisini bilmektedir. Bütün meleklerin Hz. Muhammed hakkındaki bilgisi de bu açıdan değerlendirilmelidir. Goldziher, sûfiler tarafından nûr görüşü kapsamında ortaya konulan Sünnî görüşün, Şiilikte Hz. Ali'ye izâfe edildiğini, Ali'nin soyu aracılığıyla ona kadar uzanan bir nûr görüşünün meydana getirildiğini ifade etmiştir. Goldziher'e göre Sünnilik tarafından ortaya konulan düşünce, Şii İslam düşüncesi kadar katı olmamıştır.¹⁹

Goldziher'e göre Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi en geniş anlamıyla ifadesini, Nûr-ı Muhammedî nazariyesinde bulmuştur. Bu görüşte Hz. Muhammed'den önce yeryüzüne gelen bütün peygamberlerin tecellisi, Hz. Peygamber'in ilâhi ruhâniyetinin yansımalarıyla özdeş olarak kabul edilmiş ve nesilden nesile aktarılarak

¹⁹ Goldziher, Hadis'te Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik Unsurlar, 412, 415.

devam edildiğine inanılmıştır. Her ne kadar Peygamberler sadece dış görünüşleri itibarıyla farklı da olsa gerçekte değişik zamanlarda değişik bedensel görünüşlerde Allah'ın iradesini haber vermek için yeryüzüne gönderilen Allah'ın aynı elçisidir. Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ, İsâ ve Muhammed birbirinden ayrı değildir. Bunlar aynı ilâhi şahsiyetin muhtelif bedensel görünüşlere girmiş şeklidir. Hepsinin özü aynı olup, sadece görünüşleri farklıdır. Goldziher, Nûr-ı Muhammedî nazariyesini köken itibarıyla Hristiyan Gnostisizm'inde, 'Sahte Klementinci' Kitab-ı Mukaddes yorumlarında bahsedilen fikirlerden beslendiğini ileri sürmüştür. Goldziher, "*Tek gerçek peygamber, her dönem Allah tarafından yaratılıp Kutsal Ruh ile donatılan, dünya var olduğundan beri isimlerini ve görünüşlerini değiştirerek dünyanın bütün safahatını yaşamak suretiyle kendisi için belirlenen sürenin sonunda, üzerine aldığı görev nedeniyle ilâhi rahmetle kutsanmış olarak ebedi dinginliğe ulaşan insanın kendisidir*"²⁰ âyetini görüşünü açıklamak için sunmuştur.²¹ Goldziher'e göre Sünnî nübüvvet inancında var olan 'Hâtemü'l-Enbiyâ' dogması nedeniyle Sünnilik, Hz. Muhammed'in doğmasıyla ilâhi nûrun diğer peygamberler yoluyla intikâlinin tamamlandığını ifade etmiştir. Şülikte ise ilâhi nûrun Hz. Muhammed sonrası önce Hz. Ali daha sonra onun soyu ve sonrasında imamlar yoluyla devam ettirildiğine inanılmıştır.²²

3. Annemarie Schimmel'in Hakikat-i Muhammediyye Nazariyesine Yaklaşımı

Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinde yorumlarına yer verilen bir diğer araştırmacı, Alman İslam araştırmacısı Annemarie Schimmel'dir. Onun uzmanlık alanı, Hz. Muhammed'in ahlâki öğretilerinin İslam toplumundaki yansımalarını onun üstlendiği model rol kapsamında ortaya koymak; toplumun popüler

²⁰ Kitâb-ı Mukaddes, Homilien 18/13.

²¹ Goldziher, *Hadis'te Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik Unsurlar*, 417.

²² Goldziher, *Hadis'te Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik Unsurlar*, 419.

peygamber algısını ‘Tasavvufi Muhammed’ algısı çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır.

Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin İslam tasavvuf düşüncesine dokuzuncu asrın ikinci yarısından itibaren girdiğini belirten Schimmel, öncelikle nazariyenin tarihi sürecine değinmiştir. Ona göre Hz. Muhammed’in nûru görüşünü tasavvufa giriş mâhiyetinde ilk yorumlayan Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) adında bir müfessirdir. Mukâtil b. Süleyman, Nûr sûresinde “*Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misâli, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr’dur. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir*”²³ ayetinde geçen kelimeleri, Peygamber’e gönderme yaparak yorumlamıştır. Mukâtil b. Süleyman’ın, Peygamber için uygun gördüğü şey âyette belirtilen kandil, misbâh’tır. İlâhi nûr, onun vasıtasıyla ışıldamakta ve insanlık onun vasıtasıyla İlâhi nûrun aslına ulaştırılmaktadır. Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinde tam olarak kuramsal bir sistemden ilk kez bahseden kişi ise İşârî tefsircilerinden Selh b. Abdullah et-Tüsterî’dir. (ö. 283/896) O da görüşlerini nûr ayetinden çıkartmış, nûr ayetiyle Necm suresinin ilgili ayet/ayetleri²⁴ arasında bağlantı kurmuştur. Selh b. Abdullah et-Tüsterî’ye göre Allah, önce kendi nûrundan Hz. Muhammed’in nûrunu bir sütun halinde yaratmış ve bu sütun içe ve dışa yansımıştır. Daha sonra Allah, bu âlemden başta Hz. Âdem olmak üzere canlı ve cansız varlık ne varsa, hepsini Muhammed’in nûrundan yaratmıştır. Muhammed’in nûru, Hz. Muhammed’in doğumuyla bedenlenmiştir. Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’in doğumuna kadar geçen sürede Âdem’in bedenen yaratılmasıyla başlayan Hz. Muhammed’in nûrunun bedenlenmiş hali, diğer peygamberler yoluyla intikal ederek onun doğumuna ka-

²³ en-Nur 24/35.

²⁴ en-Necm 53/5-17.

dar ulaşmış, son olarak Peygamberin kendisinde son bulmuştur. Selh b. Abdullah et-Tüsterî'den üç asır sonra yaşayan Muhyiddîn b. Arabî (ö. 638/1240) bu nazariyeyi sistemleştirmiştir. İbnü'l-Arabî, Hz. Muhammed'i *'İnsan türünün çekirdeği, özü'* olarak görmüştür.²⁵

Schimmel, Muhyiddîn b. Arabî tarafından sistemleştirilen Hakikat-i Muhammediye nazariyesinde sūfilerce sık sık dile getirilen ve şairler tarafından işlenen; ontolojik olarak Hz. Muhammed'in Hz. Âdem'den sonra doğmasına rağmen onun ruhen Âdem'den önce, bedenen Âdem'den sonra yaratıldığı fikrini paradoks olarak görmüş ve sūfilerin bu paradoksa düştüğünü ifade etmiştir.²⁶ Schimmel'in paradoks olarak gördüğü şey, ontolojik olarak Hz. Muhammed'in varlık arenasında sadece bedenen somut âlemde, hem Âdem'den önce hem Âdem'den sonra yaratıldığı ikilemidir. Bu açıdan bakıldığında, Schimmel'in, İslam dininde "Kâlu Belâ" olarak adlandırılan ruhların bedenden önce yaratıldığı inancını bildiğini görüyoruz. Bu ikilemden çıkarılan sonuç, Schimmel'in İslam'da ruhun bedenlenmesi inancını, Hristiyanlıktaki bedenlenme inancından farklı algıladığıdır. Demirci, İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini özetlemek suretiyle bir yönüyle konuyu açıklamaya çalışmıştır. Buna göre, *"Allah'ın ilk yarattığı ruh-u müdebbber'dir. Bu da Hz. Muhammed'in ruhudur, sonra öteki ruhlar ondan sâdır olmuştur. Onun âlem-i şehâdette değil de âlem-i gayb'da varlığı söz konusudur. Allah ona peygamberliğini müjdelediği zaman Âdem henüz yoktu. Sadece su ve çamur arasında idi. Zamanın akışıyla zâhir ismine ulaştı. Hz. Muhammed bütünüyle ruhen ve cismen zuhûra geldi. Böylece nebiler ve resuller vâsıtasıyla ortaya çıkan bütün şeriatlerin evveli ve bâtını olmak üzere gerçekleşmiş oldu. Daha o zaman şeriat sâhibi idi; çünkü hadiste 'Ben nebi idim' demektedir. 'Ben insandım veya ben mevcut idim' dememektedir."*²⁷ Görüldüğü üzere Demirci, İbnü'l Arabî'nin Allah'ın Hz. Muhammed'e nübüvvetini bahşettiğini ama sadece bah-

²⁵ Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 229-231.

²⁶ Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 232.

²⁷ Demirci, "Nür-ı Muhammedi", 239.

şetmekle kalmadığını, Hz. Muhammed'e kendisine elçi olacak nebi-lerin varlığından önce peygamber olacağını haberini verdiğini ifade etmektedir. Bütün peygamberlere intikâl eden şey aslında Hz. Muhammed'in nübüvvetinin bilgisidir.

Schimmel, hicrî üçüncü asırdan itibaren İslam tasavvufunda önce Hüseyin b. Mansûr el-Hallac(ö. 309) sonra Selh b. Abdullah el-Tüsterî gibi mutasavvıflar tarafından dile getirilen, Muhyiddin b. Arabî ile sistemleşen Hz. Muhammed'in zâtının yaratılış öncesi olduğu inancının, sonraki sûfi geleneğe sirâyet ederek günümüze kadar ulaştığını ifade etmektedir. İbnü'l-Arabî sonrası sûfilikte Muhammed'in nuru anlayışı, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi olarak adlandırılmıştır. Bu nazariyede Hz. Muhammed, bütün nebevî etkinliklerin pınarı sayılmıştır; çünkü Hakikat-i Muhammediyye, sıklıkla "Muhammedî ilk örnek", "arketip" olarak tercüme edilmiş, bir terim olarak kendisini ilk kez Âdem'de, ardından tam ifadesini bir kez daha tarihsel Hz. Muhammed'de buluncaya kadar diğer bütün peygamberlerde taayyün ettirmiştir. Bu sayede Hz. Muhammed, deyim yerindeyse yaradılışın hem aslı hem kaynağı haline gelmiştir.²⁸

Schimmel, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin İslam dünyasında yaygın bir anlayış olarak kabul edilmesinin temelinde Hz. Muhammed'in saygın durumunu yükseltme ve ona beşer mertebesinin üstünde bir mertebe verme anlayışının yattığını açıklamıştır. Aşırı yüceltilmiş Peygamber algısı neticesinde ortaya konulmuş Hz. Muhammed'in ezeli nûrunun betimlemeleri, sûfi gelenekte önce nesirde sonra şiirde muhteşem abartılarla ve şiirsel güzelliklerle ifade edilmiştir. Fakat mûtedil Müslümanlar her fırsatta tasavvufta yer etmiş ve İslam'ın ruhu ile çelişir gibi görünen abartılı Peygamber saygısından rahatsızlık duyduklarını dile getirmiştir. Schimmel'e göre bu durum bir noktaya kadar mâkul görülmelidir; çünkü Müslümanlar haklı olarak İslam'ın merkez nok-

²⁸ Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 243.

tasının Hz. Muhammed'in şahsı olmadığını, Kuran olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında tasavvufi söylemdeki aşırılıklar, kendisini sadece vahiy alan bir insan olarak tanılayan Hz. Muhammed'in anlatımlarından oldukça uzaktır.²⁹

Schimmel, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin İslam toplumunda yaygın bir görüş haline gelmesinde şairlerin, eğitilmiş yazarların ve halk tabanına hitap eden ozanların oynadığı etkili rolden söz etmiştir. Onların değişik mekânlarda övgü mâhiyetinde meydana getirdikleri eserler, bu nazariyenin halk tarafından özüm-senmesine ve halk arasında yer bulmasına katkı sağlamıştır. Özellikle dini-tasavvufi edebiyatımızda bu inanış, canlı olarak yer bulmuş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Örneğin edebiyatta, Süleyman Çelebi'nin 1422 tarihinde yazdığı *Vesiletü'n-Necât* gibi 'Mevlid' tarzındaki eserlerde, Muhammed'in nûrunun yaratılışı konu edinilmiştir.³⁰ Öte yandan Muhammed'in nûru betimlemelerinin İbnü'l Arabî öncesinde, değişik din bilimcileri ve şairler tarafından bir tema olarak nesir ve şiirde işlenmiş olması, bu nazariyenin bir şekilde Müslüman toplum arasında bilindiğini göstermektedir. Buna rağmen Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinde Peygamber'in nûrunun her şeyin özü olduğu düşüncesinin tam anlamıyla yaygın bir öğreti olarak sûfi tarikatlar tarafından kabul görmesi, sûfilîğin bütün katmanlarına nüfuz etmesi ve İslam coğrafyasına hızla yayılması, nazariyenin İbnü'l Arabî tarafından sistemleştirilmesi ardından gerçekleşmiştir. Nazariyenin gelişim sürecinde Peygamber'in nûrunun Allah katındaki mertebesi ve kâinat tarihindeki merkezi yerinin bilgisiz ozanlar tarafından Peygamber'in olabildiğince yoğun bir şekilde övülmesi gayesiyle dile getirilmesi, nazariyenin tuhaf mitolojik imgelerle tahrif edilmesi sonucunu doğurmuştur. Halk tabanına nüfuz etmiş bu görüş etrafında konuya vâkıf olmayan bilgisiz ozanlar içinden, neredeyse '*her şey odur*'

²⁹ Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 248

³⁰ Annemaria Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, trc. Ender Gürol, (İstanbul: Adam Yayınları, 1982), 190.

şeklinde *heretik* söylemlerde bulunanlar ortaya çıkmıştır. Bilgisiz ozanların Hz. Muhammed'in ezeli nûru için dile getirdikleri *heretik* söylemler, yanlış anlaşılmalara neden olmuştur.³¹ Örneğin bazı sûfiler, Hz. Muhammed'e yönelik övgüde sınır tanımadıkları için Allahu Teâlâ'nın, Muhammed'in (s.a.v.) bedeninden bizlere göründüğünü söyleyebilmiş; hatta bu sûfiler içinde görüşlerinde daha ileri gidenler "*Ahmed'te gizlenen, 'Hû'dur*" demiştir. Sûfiler, bunu ifade etmek için *perde-i mîm* deyişine sıklıkla başvurmuş, '*Ahmed'teki mim perdesini kaldır³² da bir bak, ardında kim duruyor!*' deyişini üretmişlerdir.³³ Benzer şekilde dile getirilen *heretik* bu şekil uç söylemlere karşı daha o zamanda mâkul din bilimcileri ve mütedil sûfiler tarafından anında müdahalede bulunulmuş bu tür yorumlar reddedilmiştir. Ayrıca bu tür söylemlerin halk tabanında bir karşılığı da olmamıştır.

Hakikat-i Muhammediyye nazariyesini sistemleştirmek için Sûfiler, İslam'ın temel kaynağı Kuran ve Hadisten mesnet arayışına girmişlerdir. Nazariye hakkında yapılmış araştırmalarda, batılı ve doğulu araştırmacıların genellikle sûfiler tarafından kullanılan Nûr sûresinin ilgili ayeti³⁴ ile Hz. Câbir'in (ra) Hz. Muhammed'den(sav) naklettiği, "*Tanrının yarattığı ilk şey benim nurumdur*"³⁵hadisi üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Schimmel yaptığı araştırmada nazariye hakkında zikredilen ilgili âyet ve hadisten faydalanmıştır. Diğer araştırmacılar gibi Schimmel de sadece bununla yetinmemiş, sûfi gelenek tarafından kullanılmış benzer âyetlere ve hadislere, nazariyeyi açıklamak gayesiyle yer vermiştir. Bu görüş kapsamında Hz. Muhammed'e izâfe edilmiş benzer hadislere göz atıldığında

³¹ Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 255-256.

³² Arapça'daki 'Ahmed أحمد' kelimesinin yazılışındaki 'mim م' harfi kaldırılırsa, geriye, 'Ahad احد' kalır

³³ Mustafa Akman, "Hakikat-i Muhammedî Düşüncesi Ve Bu Düşüncenin Referanslarını Aktaran İki Kaynak Ve Müellifleri", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (Nisan-Eylül 2011):127

³⁴ en-Nur 24/35.

³⁵ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 1: 262,265-266.

“Tanrının yarattığı ilk şey benim ruhumdur”³⁶; “Tanrının yarattığı ilk şey, Kalem’dir”³⁷ veya “Akıl’dır”³⁸ şeklindeki hadisler, İslam tasavvufçuları tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Schimmel’e göre her ne kadar nazariyenin dış eleştirmenleri katı hadis tenkitçileri ve rasyonel Müslümanlarla birlikte oryantalistler, kaynak gösterilen hadislerin birbiriyle çeliştiği iddiasıyla uydurma olduğunu ileri sürseler de sūfiler, birbiriyle tezat görünen bu hadisleri ustalıklarla sentezlemeyi ve Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi ile birleştirmeyi başarabilmiştir. Sūfilere göre Yüce Mevlâ, Muhammed’in ruhunu kendi ruhundan yaratmıştır. Allah, Muhammed’in ruhunu yarattığında hayâ ile ona nazar etmiş ve bu nazar karşısında Muhammed’in ruhu ikiye bölünmüştür. Allah’ın kalemi olan bir yarısı, Muhammed’in ruhu; diğer yarısı, Muhammed’in akli haline gelmiştir. Sūfiler tarafından dile getirilen bir başka kaynak Allah’a (cc) izafe edilen kutsî hadistir. Kutsî hadiste Yüce Allah, “*Levlâke, Levlâke, Lemâ Halaktu’l eflâke: Sen olmasaydın, Sen olmasaydın! Gökleri yaratmazdım*”³⁹ sözüyle Hz. Muhammed’in kendi katındaki mertebesini bildirmektedir. Schimmel, tasavvuf geleneğinin bu kutsî hadisi, nazariye kapsamında Hz. Muhammed’in kâinatın çekirdeği ve özü olduğu şeklinde algıladığını ifade etmektedir. Ona göre sūfiler, yukarıda Hz. Câbir aracılığıyla Hz. Muhammed’den nakledilen “*Tanrının yarattığı ilk şey benim nurumdur*”⁴⁰ hadisinde, Hz. Peygamber’in kendi kulluk mertebesinden bahsettiğini ve kendini nûr olarak tanımladığını söylemektedir. Bir başka hadiste Hz. Muhammed’in, “*Benim ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidâyeti bulursunuz*”⁴¹ dediği ifade edilmektedir. Schimmel, İslam tasavvufçularının Hz. Peygamberin kendi kulluk mertebesinden bahseden nûr hadisi ile ashâbının değerinden bahseden hadisi, Hakikat-i Mu-

³⁶ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1: 311-312.

³⁷ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1: 263.

³⁸ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1: 309.

³⁹ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 2: 164.

⁴⁰ Bk. Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1: 262,265-266.

⁴¹ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1: 381.

hammediyye nazariyesi kapsamında aralarında bağ kurarak birleştirdiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda İslam tasavvufçuları, Hz. Muhammed'in ashâbını birer yıldız olarak görmesini, Peygamber'in Allah katındaki kulluk mertebesinin ve nûr olduğunun işareti olarak yorumlamışlardır. Schimmel'e göre İslam tasavvufçuları tarafından dile getirilen bu yorum, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinde sûfiler tarafından bir dolunay ve güneş olarak tasvir edilen Hz. Muhammed'in rolü ile tam anlamıyla uyumlu görünmektedir.⁴²

İslam tasavvufçuları, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesini sistemleştirmek ve kendi görüşlerini şekillendirmek için kaynak arayışı kapsamında ilk dönem İslam kaynaklarına yönelmişlerdir. Nazariye kapsamında Âdem'den bu yana bütün peygamberlerde görünen nübüvvet nûrunun maddi olarak bedenlenmesinin ve intikâlinin Hz. Muhammed'in doğumuyla son bulduğunu ifade eden sûfi gelenek, bu görüşünü ilk kaynaklarda geçen Hz. Peygamber'in doğumundan bahseden rivayetlerle irtibatlandırmıştır. Bu nedenle ilk kaynaklarda "Abdullah'ın alnındaki nûr" şeklinde anlatılan rivayet, nazariyeye kaynak göstermek için sûfiler tarafından sıkça kullanılmıştır. Tarihçi Abdülmelik b. Hişâm (ö. 833) 'Abdullah'ın alnındaki nûr' hikâyesini: "*Abdullah evlenmeden önce yüzünde taşımakta olduğu bir aydınlık dolayısıyla, Mekkeli genç kızların fazlaca ilgisini çekmekteydi. Hatta bu kadınlardan biri kendisine sahip olmasını ondan istedi; fakat Abdullah, bu isteği reddetti. Âmine ile evlenip aile münasebetinde bulduktan sonra, aynı kadından ilgi göremeyen Abdullah, bunun sebebini sorduğunda o kadın kötü bir niyetinin olmadığını, Âmine ile birleşmeden önce onun yüzünde gördüğü nûrun kendisinin olmasını istediğini; ancak nasip olmadığını ve kendisinde artık o nûru göremediğini söyledi. Abdullah'ın alnındaki beyazlık şeklinde tarif edilen, Abdullah'ın iki gözü arasındaki o parlaklık, böylelikle Hz. Muhammed'in annesine intikâl etti. Lâkin Âmine bu nûru, Hz. Muhammed'e hamile kalınca fark etti*"⁴³ şeklinde rivayet etmiştir. Ay-

⁴² Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 232-235.

⁴³ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüp el-

nı şekilde ilk kaynaklarda zikredilen Muhammed'in doğumuyla ilgili rivayetler yan yana konularak birleştirildiğinde karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır: “Hz. Muhammed'in doğumu sırasında bütün ev nûr ile dolmuş, doğum esnasında bulunanlardan biri yıldızların yaklaştığını görmüş ve neredeyse yıldızların üzerine düşeceğini sanmış, doğum sırasında Hz. Âmine'den çıkan nûr, bütün evi aydınlatmıştır. Buna şahit olan ve orada bulunan kişi nûr'dan başka bir şey göremez hale gelmiştir. Hz. Âmine, doğumun son derece kolay olduğunu; bebeğin vücudundan ayrılması ile onunla birlikte doğudan batıya her tarafı aydınlatan bir nûr çıktığını, bu nûrun Şam saraylarını aydınlattığını söylemiştir.”⁴⁴

Schimmel, sūfî geleneğin Hz. Muhammed'in nûrunun ezeli betimlemelerini ‘Vahdet-i vücûd’ görüşü kapsamında ele aldığını ifade etmiştir. Bu görüşte ilâhi nûr, mahlûkata Muhammed'in nûru ile yansımaktadır. Dolayısıyla Peygamberin rolü, Müslümanlar nezdinde en üstün model rol olarak kabul edilmiştir. Oynadığı bu rolü nedeniyle Schimmel, ‘insân-ı kâmil’ olarak Hz. Muhammed'i âdetâ Allah ile yaratılmış âlem arasında bir kesişme noktası, bir berzah, bir kıstak olarak görmüştür. Ona göre bu özellikleri nedeniyle Hz. Muhammed, İslam tasavvuf anlayışında ‘insân-ı kâmil’ olmanın mertebesi, doruk noktası olarak tasvir edilmektedir. Kâmil bir insan olmanın yolu, Müslümanların Hz. Muhammed'in nuruna katılmasından geçmektedir. Müslümanlar ancak Hz. Muhammed'in ezeli nuruna bağlandığı zaman kurtuluşa erecektir. Onun nûrundan yaratılan her şey yok olacaktır ama Muhammed'in nûru yaratıldığı ilk anda olduğu gibi ezeli olarak kalacak ve bu nedenle değişmeyecektir.

Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin şekillenmesinde en

Himyerî, es-Sîretü'n-Nebeviyye, Thk. Mustafa es-Sakka-İbrahim el-Ebyâri-Abdulhâfız Şelbî (Kahire: y.y., 1936), 1: 157-158.

⁴⁴ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Nşr. İhsan Abbas (Beyrut: y.y., 1968), 1: 87, 102, 137.

büyük pay hiç kuşkusuz İslam tasavvufçularınınındır. Fakat nazariye sadece sûfi geleneğin görüşleri doğrultusunda gelişip şekillenmemiştir. En büyük pay tasavvufun olsa bile iç ve dış unsurların bu anlayışa tesir ettiği görülmüştür. Bu konuda Schimmel, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesine etki eden Meşşâilik, İhvân-ı Safâ vb. felsefî akımları iç unsurlar, Yeni Eflâtunculuk ve Hellenistik-Gnostik görüşleri dış unsurlar zikretmektedir.⁴⁵ Nazariyeye etki eden kaynaklar hususunda oryantalistlerin değişmeyen temel savı, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin dış kaynaklı olduğu yönündedir. Bu nedenle oryantalistler, İslam tasavvuf geleneği ile İslam felsefesinde yer etmiş bu görüşün Yunan felsefesi ve Yeni Eflâtunculuk gibi dış akımlardan beslendiğine inanmaktadır. Bu noktada Schimmel'in nazariyenin kaynağı hakkındaki düşünceleri, oryantalistlerin açıklamalarıyla örtüşmektedir. Çünkü Schimmel hicrî üçüncü asırdan itibaren İslam tasavvufçuları tarafından İslam terminolojisine yerleştirilen bu inanışta Müslümanların abartılı bir şekilde peygamber sevgine ve saygısına yönelmelerini tamamıyla Gnostik eğilimle açıklamaktadır.⁴⁶ Tabi diğer müsteşriklerde olduğu gibi daha en baştan Hz. Muhammed hayatta iken başlayan ve onun ikazları ile durdurulan yüceltme geleneğini ve bu noktada dile getirilen abartılı ifadeleri önce zikrederek sonra görmezden gelen ve Müslümanların bu tür yönelimlerini Gnostik mantığın sonucuna bağlayan Schimmel'in kendisiyle çeliştiğini söylememiz gerekir. Bize göre Schimmel örneğinde olduğu gibi bu veya buna benzer konularda değerlendirmede bulunan batılı araştırmacıların endüstri sonrası toplumların kavramları ile tarihi değerlendirmesi, bütün kavramların oluşmadığı toplumlardan söz ederken bizi bir takım yanılgılara götürecektir. Bu görüşte İslam tasavvufunun, Meşşâilik, Yunan felsefesi, Yeni Eflâtunculuk vb. felsefî görüşlerden etkilendiği söylenebilir; ancak bu nazariyeye dair malzemenin İslam'ın temelinde olmadığını iddiâ etmek pek gerçekçi görünmemektedir. Bu nazariye

⁴⁵ Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 238.

⁴⁶ Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 261.

hakkında araştırma yapan Demirci, nazariyenin diğer kültürlerden etkilenilmesi sonucu sonradan ortaya çıktığı ve İslam kültüründe yer ettiği, dolayısıyla bu nazariyeye ait İslam kaynaklarında daha önceden yer etmiş bir bilginin olmadığı düşüncesine katılmamaktadır. Ona göre İslam tasavvufunda başlangıçtan beri Peygamberin yaratılışı ve nûru ile ilgili mevcut olan bazı hadisler, bu vesile ile aktüel hale gelmiş ve Hakikat-i Muhammediye nazariyesi şekillenmiştir. Yani bu nazariyenin gündeme gelmesi dış etkilerle olmuşsa bile buna vücut veren malzeme ve bunun aslı unsuru İslam kaynakları arasında zaten mevcuttur. Bununla birlikte Demirci; Yunan, İran ve Hristiyanlıktan geçme gibi muhtelif menşelerin İslam tasavvufu üzerinde iddia edildiği kadar büyük tesiri olmadığını ifade etmiştir. Ona göre her eğilimin bir başkasından türemesi gerekliliğinde ısrar edenler bir tarafa bırakıldığında birçok inanç, eğilim ve düşünce eş zamanlı olarak yakın ya da uzak coğrafyalarda meydana gelebilir. Bu açıdan bakıldığında İslam tasavvufunun diğer mistik oluşumlarla etkileşimi olmuştur; ama İslam tasavvufunun gelişimi doğal ve kendisine has bir yapıda şekillenmiştir. Onun malzemesi, Peygamberin şahsiyeti ve onunla ilgili olan her şeydir. Kısacası Allah'ın bize örnek olarak gösterdiği Hz. Muhammed'dir. İslam dininde Müminler onu her dönem ve çağda hatırlamış, zikretmiş, övmüş; onun şahsiyetine olan sevgilerini, saygılarını dile getirip mısralara, yazılara dökmüş ve bir renk cümbüşü halinde eserlerde ifade etmiştir.⁴⁷ Kısacası bu görüş ve bakış Gnostik eğilimin mantıksal bir sonucu değildir.

Schimmel'in Hakikat-i Muhammediye nazariyesi hakkında yaptığı çalışmada belki üzerinde durmamız gereken en önemli mevzu, bu nazariyeye yönelik İslam tasavvufçuları tarafından ezeli Hz. Muhammed'in betimlemeleri kapsamında Hz. Muhammedin tasavvufi portresine yüklenen rolün İslam ve Batı dünyasında nasıl algılandığı şeklinde olmalıdır. Bu konuda Schimmel, batılı ve doğulu

⁴⁷ Demirci, "Nur-u Muhammedi Makalesi", 248-249.

araştırmacıların Hz. Muhammed'in Müslümanlar katında yer etmiş dini rolünü ve merkezi konumunu özelde tasavvuf geleneğindeki rolünü tam olarak anlayamadıklarını veya onların ortaya çıkan bu durumun nadiren farkında olduklarını ifade etmektedir. Schimmel'e göre batılı ve doğulu araştırmacılar İslam'ı ve Hz. Muhammed'i genellikle zâhiren bilmektedir. Onlar, konuya yeterince vâkıf olmamaları nedeniyle sūfilîği, az çok panteist monist mistisizminin İslamîleşmiş versiyonu olarak algılamaktadır. Bu bakış açısıyla yapılmış değerlendirmelerde batılı ve doğulu akademisyenlerin yüzyıllardır değişik sembollerle ifade edilmiş ve dîni tecrübe için belirleyici bir 'şefaatçi', bir 'nûr sütunu', 'insân-ı kâmil' ve 'peygamberlerin ilki ve sonuncusu' şeklinde ifade edilmiş ve Müslümanlar arasında kabul görmüş, Hz. Muhammed'in merkezi rolünden büsbütün habersiz oldukları görülmüştür.⁴⁸ Schimmel'e göre batılı ve doğulu akademisyenlerin kavrayamadıkları asıl konu, bu nazariye kapsamında nûranî bir mertebeye yüceltilmiş ve bir noktaya kadar Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın rolü ile karşılaştırılacak bir dereceye ulaşmış olmasına rağmen; Hz. Muhammed'in rolünün hala bir insan ve ilk âmil olarak Allah'ın kulu ve peygamberi kalmaya devam ediyor olmasıdır.

SONUÇ

Bu makalede, Hadis araştırmalarıyla tanınan Ignaz Goldziher ile Hz. Muhammed'in ahlâki öğretilerinin İslam toplumunun hayatına yansımalarını araştıran Annemarie Schimmel'in, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesine yönelik tespitlerine yer verilmiştir.

Oryantalistler, Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinin İslam dışı kaynaklardan doğduğunu, sonradan İslam mistik düşüncesine yerleştirildiğini savunmaktadır. Goldziher, nazariyenin kaynağında Yeni Eflâtunculuk ile Gnostik düşüncenin bulunduğunu belirtir. Nazariyeye kaynak olarak gösterilen hadislerde, Yeni Eflâtunculuk ile Gnostik düşüncenin şeklen olmasa bile öğreti mahiyetinde önceden var olduğunu ifade eden Goldziher; bu öğretinin Gnostik ve

⁴⁸ Schimmel, *Ve Muhammed Onun Elçisidir*, 259.

mistik ekollerin öğretilerinden farklı geliştiğini ileri sürmüştür.

Hakikat-i Muhammediyye nazariyesine kaynak olarak gösterilen hadisleri inceleyen Goldziher, tasavvufçuların hadislerin çoğunu uydurduğunu, bu hadislerin sonradan Hadis literatürüne yerleştirildiğini söylemiş ve söz konusu hadisleri uydurma olduğu gerekçesiyle reddeden katı hadis tenkitçiliğini, kendi ölçütlerinden geçen benzer hadisleri kabul etmekle eleştirmiş; ancak hadislerin tamamının uydurulduğu görüşüne katılmamıştır. Ona göre sûfiler hadislerin bir kısmını hazır olarak bulmuş, nazariyeyi şekillendirmek için kullanmıştır. Hz. Muhammed'den nakledildiği kabul edilen bu hadislerde nazariyenin öğretileri, tasavvufçular tarafından Peygamberin sahip olduğu bir kanaat olarak sunulmuştur.

Nazariye kapsamında İslam nübüvvet inancını değerlendiren Goldziher, nübüvvet inancı ile ters düşen görüşlerin varlığına rağmen bu görüşün halk tabanında kabul gördüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Goldziher nazariyenin Şiiler tarafından İmâmet anlayışını şekillendirmek için kullanıldığını; Şii bazı uç grupların nübüvvet inancını politize etmeleri nedeniyle Sünniliğin, Şiiliğin nübüvvet anlayışındaki aşırı söylemlerini kabul etmediğini belirtmiştir. Goldziher açısından Hakikat-i Muhammediyye nazariyesinde inanç noktasında üzerinde durulması gereken asıl konu, Hz. Muhammed'den bir nûrun çıktığı inancından öte Hz. Muhammed'in peygamberlik karakterinin yüceltilmesiyle ondan nûranî bir özün açığa çıktığına olan inançtır.

Schimmel de nazariyenin kaynağını, Yeni Eflâtunculuk ve Hellenistik-Gnostik düşünce olarak açıklamıştır. Ona göre Müslümanların farkında olmadan coşkulu ve abartılı duygularla peygamberlerine yönelmeleri, İslam tasavvufunun "Gnostik" eğiliminin mantıksal sonucudur.

Schimmel, nazariyeyi Peygamber'in ümmeti içindeki model rolü açısından değerlendirmiştir. Bu bağlamda sûfiler, nazariyeye kaynak olarak gösterilen ama dış eleştirmenler tarafından çelişkili ve güvenilir olmadığı gerekçesiyle kabul edilmeyen hadisleri, benzer

sahih hadislerle bağ kurarak birleştirebilmiştir. Böylelikle sūfiler nazariyeye dayalı peygamber tasvirlerini, Hz. Muhammed'in nebevî yönü ile onun model rolüne uyarlamayı başarabilmiştir.

Schimmel'e göre nazariyenin tasavvufi düşüncede bu denli yaygın bir tema olarak işlenmesi, Hz. Muhammed'in saygın durumunu yükseltme, ona beşer üstü bir mertebe verme anlayışından kaynaklanmaktadır. Fakat Müslümanlar nazariye kapsamında dile getirilen ve İslam'ın ruhu ile çelişir gibi görünen abartılı peygamber saygısından rahatsız olmaktadır. Bu durum bir noktaya kadar mâkul görülmelidir; çünkü Müslümanlar haklı olarak İslam'ın merkez noktasının Kuran olduğunu, Hz. Muhammed'in şahsı olmadığını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında tasavvufi söylemdeki aşırılıklar, kendisini sadece vahiy alan bir insan olarak tanımlayan Hz. Muhammed'in anlatımlarıyla uyuşmamaktadır.

Schimmel, rasyonel Müslümanlar ile batılı akademisyenlerin nazariyeye karşı çıkmalarındaki temel etkeni, onların Hz. Muhammedi yeterince tanımamaları ve onun ümmeti arasında kabul görmüş merkezi rolünden habersiz olmalarıyla açıklamıştır. Nazariye hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan bu çevreler, sūfilîği, panteist monist mistisizm ile karıştırmaktadır. Bu çevrelerin anlamadığı asıl konu, nazariye kapsamında Hz. Muhammed'in nûrani bir mertebeye yüceltilmesine ve Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın rolü ile karşılaştırılacak bir dereceye ulaşmış olmasına rağmen; hâlâ bir insan ve ilk âmil olarak Allah'ın kulu ve peygamberi kalmaya devam etmesidir. Schimmel, sūfi geleneğin nazariyeyi 'Vahdet-i vücûd' görüşü ile birleştirdiğini ve neticede varlık mertebeli bir anlayış geliştirdiğini belirtir. Muhammed'in ruhunu, yaratılan tüm varlıkların özü ve ilâhi nurunun yansıyan aynası kabul eden bu anlayış nedeniyle Schimmel, Hz. Muhammed'i Tanrı-âlem arasında kesişme noktası olarak görmüştür.

İslam dünyasının Hakikat-i Muhammediyye nazariyesine yaklaşımı, yazarların iddiâ ettiği gibi İslam toplumunda kabul görmüş yaygın bir inanış olarak karşımıza çıkmamaktadır. Fakat dik-

kat edilirse Müslümanların Hz. Muhammed'i yüceltmek gayesiyle İslam tasavvufçuları tarafından dile getirdiği abartılı ve süslü söylemlere yönelmiş olması, daha ziyade geleneksel bir kabule işaret etmektedir. Zâten halk tabanında akademik eğitim almamış ve bu konuya yüzeysel yaklaşan bir Müslüman, Peygamberin doğumuna ve çocukluğuna dair anlatılanları bir sûfi gibi değerlendirmemekte sadece Peygamber'i övdüğü için sahiplenmektedir. Bununla birlikte tasavvufi ve felsefi eğilimlerin görüşleri ile şekillenmiş bu nazariye, İslam toplumunun nübüvvet inancına ve peygamber tasavvuruna yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Daha önce tartışılmamış; Peygamber'in nûrunun ezeli olması, vahdet-i vücûd felsefesi ve insân-ı kâmil olma gibi konular bu nazariye yoluyla İslam kültüründe karşılık bulmuştur.

Hakikat-i Muhammediyye nazariyesi inanç açısından sıkıntılı olmasına ve bazen aşırıya kaçan fikirler içermesine rağmen nazariye; halk arasında yer etmiş Peygamber algısının tespiti ve onun hakkındaki tasvirlerinin bilinmesi açısından önemlidir. Nazariye örneğinde olduğu gibi İslam'da yer etmiş; ancak batıda İslam dışı olduğu iddiâ edilen birçok görüşün gerçekten İslam dışı olup olmadığı konusunun aydınlatılması gerekmektedir. Bu yüzden Hakikat-i Muhammediyye nazariyesini konu edinen oryantalistlerin ilgi alanlarına göre nazariyeye yaklaşımlarını araştırarak detaylı ve bağımsız çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nazariye kapsamında yapılacak bu tür çalışmalar kabul edilsin veya edilmesin, Müslümanların Hz. Muhammed hakkında ulaştığı fikri zenginliği ve canlılığı ortaya koyacak, Batının Hz. Muhammed tasavvuruna yaklaşımını ve İslam nübüvvet anlayışlarını belirlemede bize yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- el-Acluni, İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs anmâ İštehera mine'l- Ahâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*. Thk. Yusuf b. Mahmûd el-Hac Ahmed. I. Cilt. Dimeşk: Mektebetü İlmi'l-Hadîs, 1988.
- Akman, Mustafa. "Hakikat-i Muhammedî Düşüncesi ve Bu Düşüncenin Referanslarını Aktaran İki Kaynak Ve Müellifleri". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2011): 107-131.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- Demirci, Mehmet. "Nür'ı Muhammedî". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1 (1983): 239-255.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". İslam Ansiklopedisi. 15: 179-180. Ankara: TDV Yayınları, 1997
- Derin, Süleyman. "Müsteşriklerin Tasavvufa Bakış Açısı ve Bu Sahada Yaptıkları Araştırmalar". *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batıda İslam çalışmaları Sempozyumu Bildirileri* (Adapazarı: 12 Mayıs 2002). II: 33, 54-55. Ankara: DİB Yayınları, 2003.
- Erdoğan, Hüsameddin. *Panteizm ve Vahdet-i Vücûd Mukayesesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Erginli, Zafer. "Oryantalizm ile Mistisizm Arasında Batı Dünyasında Tasavvufa Bakış Biçimleri Üzerine". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2018): 1-35
- Furat, Ahmet Suphi. "Giriş". *Tasavvufa Giriş: Varlık ve İnsan*. Yaşar Nuri Öztürk, 29. İstanbul: Serbest Basım, 1978.
- Goldziher, Ignaz. "Hadis'te Yeni Eflâtunculuk ve Gnostik Unsurlar". Trc. Ömer Özsoy. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (1997): 405-437.
- Gölpınarlı, Abdulbaki. "Hakikat-i Muhammediye". *Türk Ansiklopedisi*. 18: 327. Ankara: MEB Yayınları, 1970.
- Güngör, Erol. *İslam Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989.

- Et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre(Yezid). *Sünen-i Tirmizî*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuad Abdülbâkî, İbrâhim Atve. II. Basım. Beyrut: Dâr-ı İhyâi't- Turâsi'l-Arâbi, 1975.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *Fusûsu'l-Hikem*. Trc. Nuri Genç Osman. İstanbul: Ataç Yayınları, 2016.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüp el Himyerî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sakka-İbrahim el-Ebyâri-Abdulhâfiz Şelbî. Mısır: y.y., 1936.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. Nşr. İhsan Abbas, Beyrut: 1968.
- Kitab-ı Mukaddes(Yeni Antlaşma). İstanbul: Ohan Matbaası, 2003.
- Karaman, Hayrettin ve dğr. *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Pakalın, Mehmet Zeki. "Nur". Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. 2: 706. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Sayar, Mehmet Sami. *Tasavvufta Gayri İslami ve Gayri Sünni Kaynak Arama Çalışmaları*. Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005.
- Schimmel, Annemarie. *Ve Muhammed Onun Elçisi'dir*. trc. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.
- Schimmel, Annemarie. *Tasavvufun Boyutları*. Trc. Ender Gürol. İstanbul: Adam Yayınları, 1982.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

The Perception of the Truth al-Muḥammadiyya

In Orientalist Thought

-Ignaz Goldziher and Annemarie Schimmel Example-

Summary

The theory of Truth al- Muḥammadiyya is based on the spirit of Muḥammad. According to this theory Muḥammad's spirit is seen as a source and self, because all the beings were created from the light of Muḥammad.

This article focuses on the different approaches of -two Orientalists-Goldziher and Annemarie Schimmel about the al-Muḥammadiyya truth theory. In this article, the approaches of Ignaz Goldziher and Annemarie Schimmel towards the theory of truth has been placed. According to them, the theory derives its source from new Platonism and gnostic thought. According to Goldziher, new Platonism and Gnostic thought are already present in the hadiths which are shown as sources of the theory in the teaching. Therefore, the teachings of the theory developed differently from the teachings of Gnostic and mystical schools. According to Schimmel, the depictions of exaggerated and adorned prophet which Muslims have often expressed unquestionably to Muḥammad, are the logical result of the gnostic movement.

Goldziher, is known for his hadith studies, according to him, Şūfīs and philosophers had invented hadiths to shape their views within the framework of the theory. Therefore, this understanding has been shown as the opinion of the prophet in the hadiths that were accepted to be transferred from Muḥammad. Goldziher criticizes those who reject the ḥādīth that do not fit their criteria and yet accept similar hadiths that fit their criteria. Goldziher is also opposed to those who claim that the hadiths used by the followers of Islamic mysticism are completely invented.

Goldziher evaluated the belief of Islamic prophethood in the framework of the theory. According to him, the theory was used by the Shī'īs to shape the understanding of the Imāmī. The Sunnīs didn't accept the conception of the Imāmī of Shī'ism; because in Shī'ism, some groups politicized the belief in prophethood, made

comments contrary to the belief of the prophethood. In spite of the existence of opinions which are in contradiction with the belief of İslamic prophethood, this theory was accepted in the Islamic society. Goldziher believes that the theory of Light is separate from the theory of truth. According to him, the light of Muhammad that is transmitted from generation to generation, should not be taken in the sense of a light illuminating the world from him. The main subject in the theory of Light is the belief that an essence of light is revealed by the glorification of Muhammad's prophetic character.

Schimmel studied the reflections of Muḥammad's moral teachings in İslamic society. She evaluated the theory in the aspect of Muḥammad's prophetic qualification and role. Processing a common theme of this view in the mystical literature, it is to raise Muḥammad's dignity and to give him an over human position. According to Schimmel, Muslims expressed their displeasure with the exaggerated prophet's respect which seems to contradict the spirit of Islam. Because Muslims rightly say that the center of Islam is not the person of Muḥammad, it is the Qur'ān. For this reason, the excesses in the mystical discourse contradict the words of the Prophet, who recognizes himself as a man of revelation.

Schimmel explains that the hadiths, which were rejected by the external critics of the theory because they were considered contradictory and unreliable, were brought together by Sufi groups who made this unification by bringing hadiths into relationship with each other. Şūfis were able to adapt the hadiths based on theory to the prophetic aspect and role of Muḥammad. According to Schimmel, Western and eastern academics who don't know the Prophet Muhammad enough are oblivious to his central role accepted by Muslims. The Academics who don't have enough information about the theory confuse Sufism with pantheist monistic mysticism. We can blame them for failing to understand that, as part of the theory, Muhammad was raised to the rank of illuminant, that despite the fact that he had reached a degree comparable to the role of Jesus in Christianity, he is a man and as the first agent of Allah, he is His servant and His prophet.

The theory of truth Muḥammadiyya approach is important,

on the one hand, to identify the perception that the public have of the Prophet and on the other hand, to know the descriptions that we make of him. Therefore, there is a need for detailed and independent studies on the approaches of the Orientalists who are investigating this theory, according to their interests.

Keywords: Orientalist, theory, nūr, expertise, Muḥammad, Ignaz Goldziher, Annemarie Schimmel.